

ЦЕНЗУРА У АРАПСКИМ МЕДИЈИМА – МАПИРАЊЕ

Сажетак: Овај рад ће се бавити питањем медијске цензуре у арапским земљама, односно оним националним државама у којима већинско становништво дели заједнички, арапски језик, где је ислам уставом озваничена државна религија и које су пре XX века и подела на националне државе, биле знане по релативно сличној, арапској култури. С обзиром да је цензура као појава, проблем и решење, заступљена на специфичан начин у овим земљама, аутор је изабрао баш њих, са циљем да проистекли нацрт буде на располагању за даља компаративна и друга истраживања из сродних области.

Кључне речи: цензура, арапске земље, медији, контрола, ислам

Увод

„I will dissapprove of what you say, but I will defend to the death your right to say it!”
Voltaire

Цензура је контроверзна тема о којој се пише и расправља, колико уопште у јавности, тако и у академским круговима. Оно што цензуру као појаву чини занимљивом је слојевитост и повезаност са многим другим друштвеним појавама које нам одређују свакодневицу. У поменуто спадају: државна контрола и политика, слобода говора, људска права, друштвени нереди, медији (како „традиционални“, тако и нови), злоупотреба положаја и тако даље. Такође, цензура је присутна на свим нивоима наших живота, како у приватним сферама, где „цензуришемо“ сами себе и људе око нас, затим у пословном свету, па онда шире, концентричним круговима у целокупном друштву. Да ли је цензура добра, или лоша, односно да ли је уопште квалитативно одређена? Да ли је пожељна и у којој мери, или је само још једна од несавршености људског суочавања са тешкоћама и треба тежити да је се у потпуности решимо? Многи ће дати брзе и уверене одговоре на ова питања, међутим овај рад ће покушати да изазове дубље и сложеније размишљање о овој теми, и поставиће питање да ли смо сви ми, ако и помало, цензори.

* zokeetza@gmail.com

Осим осврта на сложеност питања цензуре, фокус рада ће се бавити овом појавом у медијима арапских друштава, односно земаља у којима већински живе Арапи, муслимани, сада такође национално опредељени, али који деле идеју о заједничком, арапском идентитету. Број држава које спадају у арапске земље, сувише је велик, те се аутор определио за широк и површан приступ, у нади да ће то овог пута бити довољно да се оцрта скица стања цензуре медија као појаве у савременим арапским земљама. Тако ће овај рад покушати да прикаже испреплетаност фактора који утичу на став и стање цензуре, нарочито медијске у арапским земљама. У ове факторе спадају историјско-политичко-културне специфичности, исламске вредности, геополитичке околности, као и правно-законски оквири. Из анализе ће моћи да се повуче неколико паралела о стању медијске цензуре између арапских земаља, али и тачке разилажења које позивају на дубљу анализу сваке од њих, уколико се настоји добити цела, тачна и реална слика медијске цензуре.

Медији су област која је неодвојива од питања цензуре. Од настанка медија и медијског утицаја на појединце и друштво, постојала је и идеја контроле садржаја медија – од телевизије, радија и писаних медија у које спадају новине и часописи, као и књиге, до цензуре музичке и филмске индустрије, као и интернета данас. Због ове симбиозе медија и цензуре, рад ће се концентрисати управо на медије као простора у којима ординира цензура, односно као домаћина који гаји свог „паразита“.

Одакле и од када потиче медијска цензура у арапским земљама? Чему служи? Које су њене последице у прошлости и данас? Које су корисне лекције које могу послужити у искуству нашег друштва са цензуром? И на крају – да ли медијска цензура има сврху, или само штетне последице? Ово су све питања која ће овај рад отворити, у покушају да на неке да одговор, или пут ка њему.

Цензура – за или против?

Реч „цензура“ потиче од латинске речи *sensor*, која се за време римског републиканског периода (443. године п.н.е) односила на онога ко би преузео цензус, да би се временом повећавао опсег његове моћи, те би био задужен и за уређивање моралних вредности грађана, и то у смеру заједничког добра, пре него појединца (Caso, 2008). У то време овакве интвенције нису имале негативну конотацију. Негативно тумачење цензуре као појаве, долази касније, услед њене повезаности са контролом и злоупотребом моћи, као и последицама које су изнова узнемиравале људску потребу за слободом избора. У вези са тим, овај рад отвара и питање цензуре као особине која је инхерентна већини људи, најпре на микро, па онда и макро плану. Само један пример тога би био наметање „зобрањеног“ и „дозвољеног“ сопственој деци, од врсте телевизијских канала и цртаних филмова које ће гледати, до музике коју ће слушати. Овим питањем се овај рад критички поставља према осуђивању цензуре, и покушава да изазове дубље разматрање и анализу сваке забране цензорског

типа, које се мора посматрати из више углова и кроз слојеве, као појава каква јесте – слојевита.

Након поменуте цензуре из петог века пре нове ере, она поприма различите облике и димензије. Ипак, облике цензуре можемо да сведемо на неколико доминантних, а то су: политичка цензура, верска цензура и морална цензура, које све имају заједнички именулац – а то је убеђење да они који цензуришу, цензори, познају околности, узроке и последице, боље од оних над којима се цензура спроводи. Пре појаве хришћанства, можда најпознатија жртва цензуре био је филозоф Сократ (469–399 п.н.е.), који је у античкој Грчкој ширио идеје супротне идејама власти. Носиоци цензуре су након појаве хришћанства били верски поглавари који су цензурисали „све речено, написано и приказано, а што је претило њиховом ауторитету као представнику божје воље“ (Caso, 2008:ix). Тако имамо пример Галилеја (*Galileo Galilei*, 1564–1642), који је горео на ломачи због својих доказа о земљи као планети која се окреће око сунца, а не обрнуто. Такође, за време владавине папе Павла IV (1555–59), објављен је *The Index librorum prohibitorum* 1559. године, који је забрањивао све књиге сматране морално опасним, или и некомпатибилним са доктрином католичке вере (Caso, 2008).

Након реформације и секуларизације друштва, цензура се у већој мери повезује са властима и руководиоцима држава, док се време у ком живимо, односно XX и XXI век, сматрају временом када је цензура попримила, до сад, највеће размере. Такође, ово је период када се цензура окреће оним изворима супротстављања које сматра претећим у највећој мери – новим медијима. Ради подсећања развоја медија од традиционалних ка новим подсетићемо да су некада медији, односно преносиоци информација и нових идеја, биле књиге, појединци, мањи покрети, затим су постали дневни листови и магацини, радио, аналогна телевизија, па онда и музика, филмови, сателитска телевизија и интернет. Тако су 1900–их хришћанске групе биле забринуте да тадашњи нови медији уништавају душе људи, мислећи притом на појаву филма. Први филм који је сматран увредљивим био је *“The May Irwin Kiss”*, а критичари су сматрали да је пар који је представљен у филму сувише непривлачан. Амерички Врховни суд је 1915. забранио филмске сцене које су укључивале: проституцију, бело ропство, завођење жена, сукобе ножевима, убиства, голотињу, прељубу, употребу дрога, абортус, и тако даље. Док је ово правдано тиме што је филмској уметности укинута заштита подразумевана Првим амандманом¹ (Wright, 2013). Још једна карактеристика савременог доба је и видљивија појава цензуре која није иницирана од стране цркве, или власти, већ богатих појединаца у чијим је интересу (не)доступност одређених информација, услед сопствене користи, као што је, на пример, бизнис. Такође карактеристично за цензуру новог доба је и њено све теже спровођење, услед појаве нових технологија комуникације и брзине протока информација, као и доступности све већем броју људи.

¹ Више о томе шта подразумева Први амандман на интернет адреси:
<http://constitution.findlaw.com/amendment1.html>

Као што знамо, сви наведени примери које је обухватала цензура, данас у модерном западном друштву нису предмет исте, или бар не на исти начин. Поставља се питање да ли је наше друштво због тога боље, или горе место. Иако не постоји консензус око одговора на ово питање, чињеница је да данас и даље постоји цензура, иако је уставно и законски одређена. Ставка која је важна када разматрамо цензуру, јесте и њена способност трансформације и модификације, као и превазилажења граница. Наиме, иако у западном друштву најпре, постоје законске и друштвено одређене, уставне смернице које говоре о границама цензуре, чини се да она увек некако нађе начин да превазиђе те одреднице и тријумфално наступи пред друштвом. Ако је тако, можемо да се запитамо има ли цензура уопште *друштвену* сврху и да ли је допринела општем добру? Ова питања су сложена и траже више простора него што овај рад дозвољава, али ћемо отворивши их, и ових неколико карактеристика цензуре, представити цензуру у једном другом делу света, такозваном „арапском свету“, фокусирајући се на савремену, медијску цензуру.

Цензура нових медија у арапским земљама

Овај део рада ће, као главни део, покушати да да скицу стања цензуре медија у арапским земљама кроз сличности и разлике у државном поретку, законско-правном систему и утицај религије. Приказаћемо неке тачке устава и неке од закона који су доступни на арапском, или енглеском језику, да бисмо, такође, дали увид у то ко највише цензурише, ко је највише цензурисан и који су мотиви за цензуру, шта она представља у арапском свету и које су видљиве последице. Од 18 арапских земаља, у раду ће се посебно помињати Египат, Саудијска Арабија, Уједињени Арапски Емирати и Либан, за које се могу наћи најконкретнији извори података.

Арапе често у са разлогом доживљавамо као исто друштво. Најпре, Арапи који данас имају своје нације су у великом броју потомци сродних племена која су говорила истим језиком и некад живела на просторима северне Африке и Блиског истока, пре него што их је, на још један начин, ујединио ислам у VII веку нове ере. Такође, Арапи су пре национализације провели дуг историјски период борећи се за заједничке циљеве. Заједничка им је била и колонизација након пада Османског царства. Међутим, већ тад, настале су разлике у типу колонизације, што је имало и другачије друштвене и друге последице након национализације и осамостаљења ових земаља. Тако су неке земље колонизоване од стране Велике Британије, неке од стране Француске и Италије, а неке нису биле колоније, већ протекторати, и на различит начин су сарађивале са својим „заштитницима“ и колонизаторима, и исто тако, добијале различита искуства по питању цензуре.

Већ од Османског царства Арапи познају концепт цензуре, а конкретније моделе преузимају од колонизатора, када власти након национализације усвајају оно што их може што дуже и безбедније одржати на власти. Осим политичке цензуре која је заједничка арапским земљама, неизбежно је поменути и

ислам као битан фактор. Као што је некада некада верска цензура у Европи и САД (да ли још увек?) играла велику улогу, тако исламска верска цензура доприноси општој цензури медија, више и уочљивије него данас на Западу.

Медији у арапским земљама имају, као и њихова историја, култура и политика, заједничке особине, као и тачке разлика. Ради лакшег разумевања и разликовања, Вилиам Ру (*William A. Rugh*) је користио класификацију помоћу које арапске медије дели на групе земаља истих система. Тако можемо да разликујемо категорије, које се највише заснивају на сличности политичких система, за које овај аутор сматра да играју највећу улогу при анализи медија у арапским земљама. Руова типологија подразумева следеће државне системе који утичу на медије: мобилизацијски, лојалистички и мешовити тип (Rugh, 2007), где **мобилизацијски тип** карактерише политички систем који је строго контролисан од стране мале владајуће групе, која се не суочава са значајном опозицијом. У земљама са оваквим медијским системом, власти користе медије као алат за мобилизацију подршке својих политичких циљева. Овде такође режим има контролу над штампом и то изводи кроз постављање својих људи на руководећа места у редакцијама. Овакво стање утврђује и велики степен аутоцензура. **Лојалистички тип медија** имају оне земље у којима такође нема политичких партија и плурализма, и где се не охрабрује било какво јавно изношење негодовања усмереног према власти. Међутим, политички режим у овим државама јесте пасивнији према медијима и мање их експлоатише. Овде могу постојати приватни власници медија, али они се морају суздржавати од негативних коментара према власти. У овоме власт успева користећи средства попут закона који ограничавају слободу медија и казни за непоштовање истих. Услед овакве политичке ситуације и закона медији су принуђени да буду лојални режиму. Трећи је **мешовити тип медија**, где различите врсте политика воде мешовитом медијском систему. Овде постоји политички плурализам у којем политичке партије релативно слободно могу исказивати своје ставове. Код мешовитог типа законске рестрикције према слободи говора постоје, међутим оне нису значајне, нити се строго спроводе. Ру је придодао још једну категорију, а то је транзициони тип медија, који је карактеристичан за оне земље које услед текућих политичких промена не спадају ни у једну од претходно наведених категорија. Овде се о медијском систему јавно говори и тежи да се промени, међутим без јасне визије, с обзиром да је и сама политичка ситуација неизвесна. Оно што Ру истиче је да наведене медијске категорије нису статичне и да зависе од укоренењених политичких система, те да се и мењају услед промена у истим (Rugh, 2007).

С обзиром на наведену Руову типологију коју ћемо усвојити у овом раду, већина арапских земаља спадају у прву, мобилизацијску категорију, или у другу, лојалистичку. Само Либан, евентуално, можемо подвести под неку другу категорију, мешовиту, или транзициону, иако режим и ове земље кокетира са контролом и цензуром врло успешно.

Неки теоретичари, попут Дафија (*Matt J. Duffy*), користе се донекле сличном категоризацијом коју су осмислили Зиберт, Петерсон и Шрам (*Siebert, Peterson & Schramm*), према којој арапске земље генерално спадају у мо-

дел **ауторитативног медијског система**, иако поједине земље могу варирати. Карактеристично за овај тип је да Влада у тим земљама издаје лиценце уз законску подршку која регулише шта новинари раде, и на тај начин претварају медије у јаке потпоре државних политика, пре него у контролна тела исте (Adel, 2007; Duffy, 2014).

Ко цензурише?

Да бисмо илустровали контролу медија у арапским земљама, најпре ћемо поменути који су то преовлађујући мотиви цензуре у свету. Од кад је бележене светске историје, познато је да су владари, и владајући слој, под којим подразумевамо и верски клер, користили цензуру као главни блокатор људског израза, што би радили увек када је писана, изговорена, или било како представљена идеја угрожавала њихов опстанак на власти. Цензура је, такође, ограничавала и врсту и количину информација која је људима доступна (Caso, 2008). Такође, цензура је и тајност информација, што је чест механизам владе да сакрије своје дискутабилне поступке и одлуке. Врло слично срећемо и данас (не само) у арапским земљама. У њима власти цензуришу, али то раде и верске вође, улема, кад год се ауторитет ислама доведе у питање, а и пре тога, превентивно. Такође, ни арапске земље нису имуне на цензуру која долази од великих бизнисмена и компанија, које у сарадњи са другим цензорима одлучују које и какве информације ће бити пласиране већини.

Тако у арапском свету још од Османског царства имамо цензуру, коју су надаље успостављале колонијалне власти. Када су се сами Арапи коначно домогли власти, нису желели да је угрозе евентуалне опозиционе групе. Зато од периода национализације, односно од XIX века па надаље, можемо приметити скоро шаблонизован, аутократско-теократско-диктаторски приступ власти, где владари често владају више деценија, и где не постоји политички плурализам. У Египту, Саудијској Арабији, Уједињеним Арапским Емиратима и Тунису, да само наведемо неке од арапских земаља, власти поседују између 90 и 100% медија (овде говоримо о визуелним, аудио медијима, као и о писаним). Као потпору овој чињеници, Молнар (*Molnar*) наводи да су и „радио и телевизија под директном контролом власти и у одређеним околностима се користе за промовисање владиних политичких, верских, културних и економских програма, одређујући шта јавност сме да види и чује“ (*Molnar, 2015:445*). Такође, већина медија је субвенционисана од стране државе. Још нешто, никако најмање важно, јесте да највећи део финансирања долази из Саудијске Арабије, те да је свим пословним корисницима медија рекламно оглашавање у овој земљи од круцијалне важности. Другим речима – нема новца од државе, нема ни медија (*Amin, 2002*). Тако су многи медији изложени ауто-цензури, а ретки приватни медији су тек са појавом интернета почели да добијају на важности, што кад је арапски свет у питању можемо видети на примеру Арапског пролећа (*Milošević, 2013*).

Исто тако, од самог настанка хијерархизације у арапском друштву, ислам игра велику улогу у идентитету становника оних земаља у којима је ислам религија већине и који је уставом одређен државном религијом. Улема² у овом случају има велику улогу у цензурисању садржаја, како нових медија, тако медија уопште. Можда је најпознатији случај верске цензуре случај Салмана Рушдија (*Salman Rushdie*).

Како се цензурише?

Слобода говора, па тако и сама слобода, није вредност која је важна само демократским друштвима. Зато и не улазимо у дебату о демократији у арапским друштвима, већ слободу изражавања помињемо као вредност за коју су се и грађани ових друштава борили у више наврата и на различите начине, са свешћу да је у сличном процесу у европским земљама настало друштвено уређење, или идеја уређења које данас зовемо демократијом. Тако је чланом 10 Европске конвенције за заштиту људских права и фундаменталних слобода, загарантовано право на слободу израза и информисања, што важи за свих 47 држава Савета Европе. Грађани арапских држава се такође боре за своје слободе, међу њима и слободу говора. Међутим, то је у овим земљама закомпликовано на мање-више исти начин, и не мало аналитичара се слаже да је слобода мишљења и израза „најмање поштовано људско право у арапском свету данас, без обзира на званични устав земаља“ (Molnar, 2015:445).

Наиме, устави земаља на које смо се концентрисали у већини случајева, по моделу европских устава, одређују безусловну слободу говора. Тако египатски устав из 1971. године, у члану 47 каже да је загарантована слобода мишљења, да сваки појединац има право да изрази своје мишљење јавно, било то вербално, написмено, фотографијом, или другим начинима изражавања, које су одређене законом. Самокритика и конструктивна критика сматрају се гаранцијом безбедности националне структуре. Док члан 48 каже да је гарантована слобода штампе, објављивања и масовних медија, као и да је забрањено цензурисање новина, као и њихово суспендовање, или укидање³. Ипак, за време рата, или ванредних ситуација, цензура је дозвољена у одређеној мери, нарочито у вези са националном безбедношћу (Caso, 2008). Члан 207 гарантује слободу штампе текстом: „Слобода штампе је гарантована, а цензура забрањена. Забрањене су и претње, конфисковање, или укидање новина административним мерама“ (Molnar, 2015:6). Ипак, некад је устав контрадикторан сам себи и истовремено садржи тачке које ограничавају слободу говора. Египатски устав из 2013/2014. године је заснован на шеријатском праву, где члан 2 каже да је „дужност сваког грађанина да одржава основне друштвене вредности и сва-

² Улема – верски експерти исламских заједница, признате особе са теолошким ауторитетом

³ Занимљиво поређење египатског устава из 1971., 2012. и 2013. године може да се нађе на интернет адреси: <http://carnegieendowment.org/files/Comparing-Egypt-s-Constitutions.pdf> у ПДФ формату; док се актуелни египатски устав у ПДФ формату може погледати на интернет адреси: https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2014.pdf на енглеском језику, а на арапском на адреси: <http://www.sis.gov.eg/Newvr/constt%202014.pdf>

ко одступање од њих представља срамно делање које заслужује судско гоњење“ (Caso, 2008:81). Зато је Египат и данас јединствен по верској цензури. Муслимански клер има уставно оправдање да одређује границе слободе (Caso, 2008; Molnar, 2015).

Нимало утешна је и чињеница да се оне слободе одређене уставом, успешно преокрећу, ограничавају и поништавају законима који се доносе, и који од устава праве фарсу и нешто што нам не може дати слику друштва у којем се живи. Сложићемо се са Аделом када каже:

„Свака цензура, било да је усмерена ка аутору, његовом/њеном „тексту“, примаоцима овог „текста“, или самом медијуму, мора бити посматрана у сопственом политичком и историјском контексту, јер управо тај контекст конструише начин на који цензура може да делује“ (Adel, 2002:18).

Како бисмо имали јаснију слику арапских друштава и држава ми морамо узети у обзир цео контекст, па тако и законе свих држава понаособ. Ови закони могу на разне начине бити алат цензуре, у зависности од државе, а иду и дотле да је затварање и прогон новинара легитимни поступак, у односу на који је цензурисање и повлачење разних уметничких израза из медијског простора – блага казна. Египатске власти су 2005. године, на пример, забраниле око 20 видео спотова у којима су биле оскудно обучене женске особе и који су имали „сексуалну конотацију“ (Caso, 2008). Тако је упркос Уставу, Египат између 1981. и 2012. био под ванредним стањем када је према Закону о ванредним ситуацијама број 162, египатским властима гарантована моћ да суспендује слободе гарантоване уставом. Тако члан 3. овог закона председнику дозвољава да нареди цензуру кореспонденције било које врсте. Такође, овај закон је излагао новинаре казнама које су подразумевале затварање и војна суђења. У Египту је током 1995. године постојао и Закон о штампи број 93, познат као „Закон убиства медија“ (*“Press Assassination” Law*). Мубарак је потписао овај закон уз образложење да слобода штампе прети демократији, као и да је овај закон усмерен према неуставном понашању новинара и писаца. Према овом закону новинари нису смели да „нападају приватни живот грађана“, „верско одређење“, или да се баве животом особа из јавности (Molnar, 2015:451). Три новинара Ал Џазире (*Al Jazeera*) су у децембру 2013. године ухапшена под оптужбом да су нарушавали репутацију Египта модификацијом репортажа, и да су помагали терористима (*Mohamed Fahmy, Baher Mohamed* и *Peter Greste*)⁴ (Molnar, 2015). Члан 102. овог истог закона подразумева притвор свих који намерно шире информације које „ремете јавну безбедност, шире страх међу људима или изазивају штету јавном интересу“. Затим, кажњавају се и они новинари који вређају председника државе (члан 178.), или стране дипломате (члан 182.). Ни религија није остала без заштите. Према члану 98 закон ће казнити сваког ко „експлоатише веру како би промовисао екстремистичке идеологије“ (Molnar, 2015).

⁴ Неки од интернет чланака на ову тему могу се наћи на интернет адресама:
<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/12/al-jazeera-journalists-arrested-egypt-2013123052614437237.html> и
<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/30/egypt-arrests-al-jazeera-journalists>

Интересантна је и ситуација у такозваним "земљама заливског савета" - „GCC“ (*Gulf Cooperation Council*), у које спадају Бахреин, Кувајт, Оман, Катар, Саудијска Арабија и Уједињени Арапски Емирати. У свим наведеним земљама постоји судски систем са апелационим и врховним судством, међутим, судски систем није независтан. Један од разлога за ово је што судије у овим државама углавном не потичу из земаља којима председавају, већ су „придошлице“. У оваквом случају је много лакше манипулисати судијама, нарочито са аспекта финансијске манипулације. Осим тога, ове судије немају статус доживотних судија, те им је тако позиција умногоме несигурна (Duffy, 2014).

Све заливске земље, са изузетком Саудијске Арабије, имају уставе чије клаузуле гарантују слободу говора, међутим, као и у описаном египатском систему, постоје и ограничења која ову слободу ремете.

Велику улогу у овим земљама игра и ислам, чији је утицај дубоко упле-тен у уставе и законе, ипак, у овом раду се више концентришемо на законе, те ислам помињемо као вредност коју морамо имати у виду када размишљамо о арапским земљама. Ислам игра велику улогу у стварима јавног морала и до-живљаја репутације, власти, части и тако даље, које се схватају другачије него у западним земљама.

Да се вратимо на уставе и законе, према невладиним организацијама које прате слободе медија у свету: Репортери без граница (*Reporters Without Borders*)⁵ и Фридом хаус (*Freedom House*)⁶, након анализе устава, медијских зако-на, казних закона и других правних одредница, дају наведеним земљама лоше оцене по питању слободе медија, где је Саудијска Арабија рангирана бројем 163 (број 1 најслободнија, а 179 најмање слободна земља), а Уједињени Арапски Емирати 114 – односно сматрају се неслободним земљама (табела код Duffy, 2014:7). Саудијска Арабија, чак, у свом уставу не штити слободу говора, нити има писане кривичне законе.

Оно што арапски закони највише ограничавају јесте слобода говора која се односи на клевете (које трпе криминалне, не грађанске тужбе као у европ-ским и западним земљама), националну безбедност и јавни ред и мир, као и извештавање о јавном здрављу и моралу (Duffy, 2014). Свака врста клевете се у арапском свету сматра озбиљним, кривичним прекршајем, и казна за њега подразумева хапшење. Ово важи иако је „клевета“ у потпуности истинита. На пример, члан 20. Емиратског Закона о сајбер криминалу кажњава уколико се наруши нечија репутација без обзира на тачност гласина⁷. Тако и члан 372. овог закона каже да истина нема удела у одбрани „ко год се позове на другу особу у јавним гласилима подложен је казни, и/или притвору“ (табела код Duffy, 2014:14). Ове казне нарочито важе уколико се увреде, или у негативном контексту спомињу државни званичници, нарочито владари. У УАЕ су 2009.

⁵ *Reporters Without Borders* интернет страница: <https://rsf.org/en>

⁶ *Freedom House* интернет страница: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2017>

⁷ Извор на арапском језику на интернет страници: <http://uaecyber.com/about/government-initiatives/uae-federal-cyber-crime-laws/>

године ухапшена двојица новинара након што су писали о награђиваном тркачком коњу владајуће породице, и претпоставци да су му давани стероиди. Њихове новине су укинуте, а новинарима је наплаћена велика сума новца. Најрестриктивнија забрана на критиковање владара је вероватно Емиратски закон о сајбер криминалу који у члану 29 каже да ће свако објављивање:

„информације, вести, изјава, или гласина на вебсајту, или било којој другој компјутерској мрежи, или облику информационе технологије, са намером да се наступи саркастично, или наруши репутација, престиж, или позиција Државе, или било које од њених институција, или њених председника, подпредседника, било ког емиратског владара, крунисаних принчева, или заменика владара Емирата, државне заставе, националног мира, националних логоа, химне, или било ког њеног симбола, бити кривично гоњен“, (што подразумева затварање на одређено време, или новчане казне до 270 000 долара, што се може применити на све, од новинара до резидената (Duffy, 2014:22)).

Члан 71. Медијског закона у УАЕ забрањује објављивање свега што може штетити интересу државе, или вредностима друштва⁸, док према члану 72. не сме да се објави ништа што нарушава јавну дисциплину и ред, или вређа тинејџере, или шири субверзивне идеје. Кршење ових закона води новчаним казнама и затвору.

У Саудијској Арабији, према закону о штампи, и члану 9, штампани материјал не сме водити било каквом ремећењу јавне безбедности, јавне политике, или служити иностраним интересима који су у конфликту са националним. Овај члан такође забрањује све што потпирује неслагање међу грађанима⁹.

Ислам се у законима ових земаља третира као питање јавног морала, тако да је свако нарушавање или критика ислама кривично гоњени поступак. На пример, Саудијска Арабија сматра било какву расправу о исламу супротстављањем есенцијалним учењима религије и кршењу јавног морала, па је тако 2013. године блогер Раиф Бадави (*Raif Badawi*) осуђен на 600 удараца бичем и седам година затвора, јер је на свом сајту „нарушавао религијске вредности“¹⁰.

Власти цензуришу и издавањем посебних дозвола (Amin, 2002). Наиме, прописивање дозвола које се по „заслузи“ додељују штампаним и аудиовизуелним медијима, уобичајена су пракса у арапском свету, где све умногоме зависи од јавног финансирања, као и од великих, богатих компанија и појединаца. Да би власник новина могао да региструје свој лист и за њега добије дозволу, према медијском закону УАЕ и члану 25, власник новина мора да има више од 25 година, да буде у потпуности компетентан, доброг понашања, да није осуђиван, да не ради на јавном месту и да није запослен од стране неке иностране агенције; док према члановима 26. до 29, траже да за дозволу за рад,

⁸ Закон Уједињених Арапских Емирата о издаваштву и штампи из 1980. године на енглеском језику (The 1980 UAE Press and Publications Law) на интернет страници: <https://www.thenational.ae/uae/the-1980-uae-press-and-publications-law-1.107607>

⁹ Закон Саудијске Арабије о издаваштву и публиковању на интернет страници: <https://www.saudiembassy.net/law-printing-and-publication>

¹⁰ Опширније на интернет страници: <https://www.hrw.org/news/2013/07/30/saudi-arabia-600-lashes-7-years-activist>

новионар у УАЕ мора да има бар диплому факултета и да је члан неког новионарског удружења (Duffy, 2014).

Закључак

Аутор је овим радом покушао да представи специфичност цензуре у арапским медијима. Оно због чега је анализа ове теме занимљива најпре су аспекти који је разликују од цензуре у „западним“ медијима којима и сами припадамо. Разлика која се највише истиче јесте константна присутност религије у свим аспектима цензуре арапских медија, што их разликује од савремених западних, иако може да подсети на некадашњу моћ католичке цркве у земљама Европе и САД. Чињеница да улема има велики ауторитет у арапским земљама, као и да је и већина закона ових земаља прожета, или чак заснована на верском закону, шеријату, чини да цензура поприма „апстрактне“ облике који се објашњавају и правдају верско-религијским мотивима и на тај начин још више ограничава слободу израза. Тако је египатска песникиња, Фатма Наут (*Fatma Naoot*) током 2008. године на друштвеној мрежи Фејсбук коментарисала клање оваца поводом исламског празника Рамазана „најужаснијим масакром од стране људске руке“. Због тога је осуђена на три године затвора.¹¹

Поред улоге религије у цензури арапских земаља, оно што је аутор сматрао важним при приказивању система цензурисања јесте однос закона и устава у арапским земљама. Иако су своје уставе заснивали на примеру устава западних земаља, истичући неповредивост слободе говора, забране цензуре и слично, „каучук“ одредбама у законима власт ових земаља своје сопствене уставе доводи до апсурда и у великом делу их обесмишљава.

С обзиром да је 90% до 100% медија у арапским земљама под влашћу државе, као и да постоји уска веза и прожимање између политичке и верске власти, чије су одлуке ојачане подршком искривљених закона и амандмана, као и непрецизним и двосмисленим текстом у тим законима, последице оваквог стања доводе до јаке цензуре медијског изражавања у свим медијским порамима. Последице овога, због чега оне не могу бити занемарене, су казне за њено кршење, које подразумевају високе новчане казне, вишегодишње затворске казне, затарање медијских кућа, а на крају нерешена убиства новинара и медијских личности. Само током 2013. године је на Блиском истоку забележен број од 77 убијених новинара (од којих нису сви убијени на мистериозан начин. Неки су погинули у акцији, или преминули као последица несрећног случаја током извршења пословних задатака).¹²

¹¹ Детаљније на интернет адреси: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/re-energizing-blasphemy-law-egypt-prosecutes-for-a-facebook-post-on-sheep/2016/03/30/2fb4ee9c-df42-11e5-8c00-8aa03741dced_story.html?utm_term=.516e2e093cfc

¹² Више детаља на интернет страници https://cpj.org/data/killed/2013/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&end_year=2013&group_by=location.

Располажући доступним информацијама на енглеском и арапском језику, рад сугерише да је цензура медија у арапским земљама на високом нивоу, и назадна у односу на цензуру у западним земљама, у смислу могућности слободе израза и критике, као и контроле владајућих структура, које без страха од последица могу да злоупотребе свој положај, и то неретко раде. Без слободе говора, власт нема конкуренцију, а број убијених и хапшених новинара ће нарастати да се повећава. Такође, *status quo* у овом случају значи и живот јавности у незнању и заблудама, као и у немогућности да живе другачије, можда боље.

Литература:

1. Adel, I. (2007). *Lines in the Sand: Problematizing Arab Media in the Post-Taxonomic Era*. Arab Media & Society. Posećeno: 20.02.2018. URL: <https://www.arabmediasociety.com/lines-in-the-sand-problematizing-arab-media-in-the-post-taxonomic-era/>
2. *Al Jazeera journalists arrested in Egypt*. (2013). Posećeno 23.02.2018. URL: <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/12/al-jazeera-journalists-arrested-egypt-2013123052614437237.html>
3. Amin, H. (2002). Freedom as a Value in Arab Media: Perceptions and Attitudes Among Journalists, *Political Communication*, 2 (19): 125-135. Posećeno: 04.02.2018. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/10584600252907407>
4. Bardsley, D. (2015). *The 1980 UAE Press and Publications Law*. Posećeno: 21.02.2018. URL: <https://www.thenational.ae/uae/the-1980-uae-press-and-publications-law-1.107607>
5. Caso, F. (2008). *Censorship*, New York: Infobase Publishing
6. Committee to Protect Journalists, (2013). *Journalists Killed in 2013/Motive Confirmed*. Posećeno: 20.02.2018. URL: https://cpj.org/data/killed/2013/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&end_year=2013&group_by=location.
7. Dale, F. E. Anderson, J. W. (1999). *New Media in the Muslim World*, Indiana: Indiana University Press
8. Duffy J. M. (2014). Arab Media Regulations: Identifying Restraints on Freedom of the Press in the Laws of Six Arabian Peninsula Countries, *Berkeley Journal of Middle Eastern & Islamic Law*, 2 (16): 1-31
9. Everette, E.D. Justin, D.M. Wood, R. Seed, M. (2016). *Media Use in the Middle East 2016 – a Six Nation Survey*. Northwestern University in Qatar, Posećeno 25.02.2018. URL: <http://www.qatar.northwestern.edu/docs/publications/research-media-use/2016-middle-east-media-use-report.pdf>
10. Ghareeb, E. (2000). New Media and the Information Revolution in the Arab World: An Assessment, *Middle East Journal*, 3 (54): 395-418
11. Human Rights Watch, (2013). *Saudi Arabia: 600 Lashes, 7 Years for Activist Convicted of Insulting Islam Through Website, TV Interviews*. Posećeno 19.02.2018. URL: <https://www.hrw.org/news/2013/07/30/saudi-arabia-600-lashes-7-years-activist>
12. Khazen, J. (1999). Freedom of the Press in the Arab World – Censorship and the State Control of the Press in the Arab World, *SAGE Journals*, 4(3): 87-92, [doi.org/10.1177/1081180X99004003007](http://dx.doi.org/10.1177/1081180X99004003007)

13. Loveluck, L. (2013). *Egypt arrests al-Jazeera journalists*. Posećeno: 26.02.2018. URL: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/30/egypt-arrests-al-jazeera-journalists>
14. Mellor, N. (2007). *Modern Arab Journalism Problems and Prospects*. Edinburgh: Edinburgh University Press
15. Milošević, B. (2013). Socijalne mreže i Arapsko proleće, *CM - Časopis za upravljanje komuniciranjem*, 27 (III): 91-108
16. Molnar P. (2015). *Free Speech and Censorship Around the Globe*. Budapest –New York: CEU Press
17. Müller, B. (2004). Censorship & Cultural Regulation in the Modern Age, *Critical Studies*, 22: 1-33
18. Raghavan, S. (2016). *Widening reach of blasphemy law, Egypt targets poet for Facebook post on sheep*. Posećeno: 11.03.2018. URL: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/re-energizing-blasphemy-law-egypt-prosecutes-for-a-facebook-post-on-sheep/2016/03/30/2fb4ee9c-df42-11e5-8c00-8aa03741dced_story.html?utm_term=.47c63322fb07
19. Roleff L.T. (2002). *Censorship – Opposing Viewpoints*. San Diego, California: Greenhaven Press, Inc.
20. Rugh, A. W. (2007). *Do National Political Systems Still Influence Arab Media?* Arab Media and Society. Posećeno: 01.01.2018. URL: <https://www.arabmediasociety.com/donational-political-systems-still-influence-arab-media/>
21. Wright, D. (2013). *A brief look at the history of Censorship*. Posećeno: 19.02.2018. URL: <https://ia800500.us.archive.org/23/items/ABriefLookAtTheHistoryOfCensorship/Censorship.pdf>

CENSORSHIP IN THE ARAB MEDIA - MAPPING

Summary: This paper analyses the media censorship in Arabic countries, that is in those nations that share common, Arabic language, where Islam is an official, state religion, and that before 20th century and division on national countries had similar, “Arabic” culture. Having in mind that censorship as a phenomenon, problem and a solution is specifically represented in these countries, author has chosen exactly them with the purpose to offer a scatch which can be useful for further analysis of this area and similar academic fields.

Key words: censorship, Arabic countries, meda, control, Islam

